

Розділ: Гендерна психотерапія

УДК: 616.89:159.923.2

О. О. Фільц, А. В. Борщевська, С. С. Кирилюк, Ю. О. Євченко

СТОСУНКИ «БАТЬКО – СИН» ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ «МУЖНОСТІ»

Досвід психотерапевтичної роботи та її результати спонукають до міркувань над вагомністю стосунку батько-син, над процесами формування мужчини, над тим, зокрема, які етапи та чинники впливають на можливість отримати та реалізувати потенціал лідера.

Ключові слова: стосунки у родині, процес становлення мужчини, психотерапія.

The experience of psychotherapy work and its results are stimulating to the thinks interest as to the validity of the relation “father – son”, man’s processes forming as well as what stages, turning point and factors influence the possibility to get and realize the leader potential.

Key words: family relations, man’s processes forming, psychotherapy.

Опыт психотерапевтической работы и ее результаты побуждают к размышлениям о значимости отношения отец-сын, о процессах формирования мужчины, о том, в частности, какие этапы и факторы влияют на возможность получить и реализовать потенциал лидера.

Ключевые слова: отношения в семье, процесс становления мужчины, психотерапия.

Сину, дозволь сказати тобі важливе: ніколи ні від чого не тікай. Запевняю тебе, що те, від чого завжди тікаєш, одного дня повернеться, озброєне, друже мій, до зубів! Повернеться, а ти не будеш вже знати, як від цього втекти. Повернеться в такій формі, проти якої не зможеш захиститися». [11].

Світова фінансова криза стала не тільки серйозним випробуванням для держав. Криза також стала іспитом на міцність для інституту сім'ї, в якій зростає дитина та випробуванням на батьківство. Зміна соціально-економічної ситуації призвела до розгубленості сім'ї: батьки не знають, чим замінити стандарти, в яких виховувалися самі. Особливостями ж сучасного суспільного контексту та впливів саме в Україні, крім того, стали: виразна потреба в довірі, захисті та стабільності; потреба у моделях, «дзеркалах» «здорової» поведінки мужчин – лідерів для дітей та молоді (зокрема, беручи до уваги сучасні уявлення про роль імітації у формуванні поведінкових стратегій, теорія «дзеркальних» нейронів [10]).

Отже, тема родини, збереження її та стосунків, які розвиваються у ній стає дуже значущою в наш час. Нам здалося особливо актуальним дослідження такого значимого

сегменту сімейних стосунків як «син – батько». Крім вище згаданих чинників, тема впливу батька на розвиток сина є актуальною і в зв'язку з такими актуальностями наших днів як жінки та їхня жіночність, чоловіки та їхня маскуліність, стосунки статей (між собою та всередині). Ці теми стали «гарячими» у наші дні. Крім того, ще однією тенденцією сучасності стала інфантилізація молодого покоління, про що вказують вчені різних напрямків (нейрофізіологи, психологи, соціологи, психіатри).

Ідею статті також підкріпив процес терапії 14-річного підлітка та його матері. Описаний нижче випадок може розглядатися як підсумовуючий досвід психотерапій багатьох родин з хлопчиками різної вікової категорії.

Отже, свідомість новонародженого малюка докорінно відрізняється від свідомості дорослого. «Малюк не здатний раціонально мислити, свідомо запам'ятовувати, міркувати чи розумувати. Зате, новонароджене дитя незвичайно сприйнятливим. Можна сказати, що воно не стільки свідоме, скільки чуттєве ... Малюк, як і мудрець, живе у вічному зараз [4]. Отже, на руках у мами дитя відчуває, що все так, як має бути (у матці всі потреби плода задовольнялися, і тепер дитина очікує цього і надалі). Мати для малюка – джерело благоденства, релаксації, стабільності.

А що ж батько? З біблійної цитати: «Ідіть і хрестіть в ім'я Отця, Сина і Святого Духа». Отже, «в ім'я Отця». Кожна людина (дитина) відчуває потребу в емоційній, духовній присутності батька. Батько – динамічний, владний, уособлює захист та спонукає до дії. Якщо мати навчає дитину чуттєвості, то батько – сили, стійкості та сміливості у складних ситуаціях.

Разом з тим, звертаючись до більш ранніх етапів розвитку, слід відзначити, що онтологічна структура людини існує ще до народження дитини і в повному обсязі, спочатку у вигляді структури стосунків, а потім як структура психіки [7]. Відповідно, стосунки батьків, їх гармонійність є одним з базових чинників здорового розвитку ще на внутрішньоутробному етапі.

Схематично «траєкторію» розвитку, згідно з суспільно-прийнятними уявленнями, може бути описана наступним чином. Після фізичного народження дитина емоційно і духовно ще деякий час лишається частиною співприсутнього дорослого (частіше – мами і тата). Світ для немовляти продовжує лишатися недиференційованим середовищем без розрізнення на зовнішнє та внутрішнє. Схему формування об'єктних стосунків на цьому етапі ми можемо умовно назвати монадою. Новонароджене дитя заспокоюється, коли доглядальниця (мама) внутрішньо стабільна, спокійна та має настрій і час (добре налаштована на сприйняття потреб немовляти) бути тут і тепер разом з дитиною. Мама уособлює на всіх рівнях – від тілесного до духовного та вищого – зовнішню структуру стосунків, у якій немовля, можливо, вже має власне місце. Коли мати потребує усунення проблем власного здоров'я, коли турбує невлаштованість чи напружені стосунки з оточенням – виникає феномен неможливості зосередитись на співприсутності з новонародженим. Тоді, і далі, як на пренатальному етапі, роль батька, як такого, який забезпечує безпеку і стабільність для матері з дитиною у зовнішньому оточенні та емоційно підтримує їх, є дуже важливою.

Так само неоціненною продовжує бути роль батька на етапі «пере різання пуповини», руйнування тієї діади мама-дитина, яка досі була гармонійною та оптимальною. Ідею цього символічного процесу, рушійною силою якого є саме батько, можна передати наступними тезами: знімати «заслону», яка захищала дитину від безпосереднього контакту з дійсністю, її законами, вимогами; запобігати униканню ситуацій, у яких дитина сприйматиме цю дійсність уже «профільтрованою», лише крізь призму батьківських поглядів, позбавляючи, тим самим, важливої для розвитку дитини фрустрації та власної відповідальності за події. «Що об'єктивніше дитина сприйматиме навколишній світ, то ймовірніше, що в майбутньому вона отримає те, що хоче, досягне успіхів» [2].

Отже, підсумовуючи, наголосимо, що акт розвитку зумовлений, перш за все, побудовою соціальної ситуації розвитку, яка має на увазі стосунки між дитиною та середовищем, яке її оточує. І в цьому середовищі базовими та значимими є двоє людей, мама і тато.

Якщо спробувати окреслити умовні кодекси двох стратегій виховання, материнської та батьківської, то вимальовується наступне. Для матері дитина – це ніби частина її самої. Відповідно, мати почувається відповідальною за те, щоб уникати всього, що може зіпсувати добре самопочуття дитини. «Мати схильна інтерпретувати власну роль як обов'язок усувати з життя дитини всілякі значні зусилля, розчарування, поразки, завдяки чому можна було б уникати різноманітних неприємностей і болю. Материнський кодекс твердить: моя дитина не повинна страждати» [8]. Натомість ідею батьківського кодексу можна було б сформулювати таким чином: моя дитина мусить бути сильною, здатною протистояти труднощам. Батько схильний заохочувати дитину боротися з проблемами й долати перешкоди, не боятися життя й випробувань, які воно несе із собою. Батько менше боїться сказати: «Давай собі раду сам!». Він допомагає дитині брати на себе відповідальність. Багато хто помилково вважає, що мужність має бути з відтінком брутальності й певної шорсткості порівняно з ніжністю і захистом, які ніби-то є несумісними з чоловічими компетенціями. У дійсності ж, справжній батько, зі своєю стійкістю, алертністю та чоловічою надійною шорсткістю, по справжньому ніжний. Він постійно дає зрозуміти: «Хоч би що сталося – я поруч, я захищу, я з тобою!» [1]. Ці виховні стратегії батька беззаперечно є дуже важливими для дітей обох статей, але в світі нашого культуральних традицій, коли батько є тією важливою персоною, яка відіграє роль «духовного провідника», чинника стабільності та комфорту родини. голови родини, стає зрозумілим, яка неоціненна роль батьківської фігури у становленні майбутнього чоловіка. І яким значимим «дзеркалом» є постать батька на всіх етапах розвитку хлопчика. Розглядаючи батька як взірць, слід зазначити, слід зазначити, що «ефективний батько – це певна матриця, яку дитина так чи інакше «надає» на себе. Для хлопчика батько – джерело мудрості, хранитель традицій і цінностей. Батько орієнтується, «навіщо» й «як» іти по життю» [9]. Саме ці риси мав би культивувати не тільки кожен батько, а й чоловік, який його замінив. Духовність – одна з найважливіших рис ефективного батьківства. Разом з тим, слід розуміти, що жоден чоловік не має вроджених рис «хорошого» батька. Для розвитку цього потенціалу слід намагатися бути терплячим, уважним та люблячим.

Але, якщо до 4–5-ти років ролі матері та батька приблизно рівнозначні, то в період між 5-им та 8-им роками психологічна сила штовхає хлопчика до переходу і, відповідно,

пріоритети ідентифікації зміщуються від матері до батька. Цей вибір син ще не усвідомлює. Внутрішній імпульс чоловічої програми розвитку виштовхує його з безтурботного «материнського гнізда» у сповнений випробуваннями світ батька. Перед 9-тирічним віком хлопчина не на жарт ставить авторитет матері «під сумнів». Сутички між мамою та сином на цьому етапі цілком нормальна ознака того, що батькові слід прийняти «вогонь на себе». Чи часто наші тати готові до цього?. Чим більше часу проводитиме хлопчик з батьком чи іншим дорослим мужчиною, який його замінє, чим більше буде проявів небайдужості до хлопчика та готовності витратити на дитину час, не дратуючись з приводу його забаганок, тим спокійнішим буде син з матір'ю.

Отже, щоб допомогти хлопчикові соціалізуватися й вирости справжнім чоловіком, який буде гідно давати раду труднощам та негодам, поряд має бути батько. Якщо ж батько відсутній, значимий «вакуум» мають заповнювати сімейні та поза сімейні чоловічі фігури, щоби хлопчик міг розвивати та збагачувати досвід «мужских» (мужчина від слова мужність!) стосунків. Цими значимими особами, які транслюватимуть тверду батьківську позицію, можуть стати дідусі, дядьки, хрещені батьки, вихователі, педагоги (де останніх чоловічої статі взяти?!), тренери. У таких контактах хлопець, а, особливо, «підліток може знайти й прийняти певний взірець, модель для власної чоловічої ідентифікації» [5]. Крім того, можливість регулярної та повноцінної комунікації зі старшим чоловічим товариством як для хлопчиків, юнаків, так і для мужчин різних вікових категорій дає можливість замінити відчуття боротьби наодинці досвідом життя як дороги до майстерності, володіння собою, дороги, на якій тобі допомагають інші.

Крім специфічних чоловічих психологічних завдань, про які згадувалося, мужчину формують ще і фізіологічні сили. Так звану, біологічну програму, стимулює до дії гормон, що здійснює найпотужніший з відомих світу впливів на поведінку. Тестостерон робить хлопчиків агресивними та спонукає їх перемагати за будь-яку ціну. Перший викид тестостерону проявляється в 3 місяці і призводить до того, що плід починає діяти за чоловічою програмою; наступний потужний викид на 6-му місяці вагітності – знаменує початок наступного етапу розвитку. В подальшому рівень секреції гормону знижується до початку пубертатну з наступним підвищенням його в 10–20 разів. Ця тестостеронова навала приносить з собою отруююче відчуття сили та непереможності. Підлітку здається, що йому все під силу.

І хоча кожний хлопчик розвивається по-своєму, три основні моменти спостерігаються у всіх: схильність до домінування та агресії, сильне імпульсивне бажання ризикувати та короточасні періоди напруження і розслаблення, які повторюються.

Отже, «Все у чоловічині: його гормони і досвід, виховання і розум, життєві обставини та духовний світ, – все це разом визначає, чи буде чоловічина в кінці життя засідати в парламенті чи проведе свої останні роки у в'язниці» [3].

Наш клінічний випадок пов'язаний із 14-річним підлітком. Скарги мами, яка звернулася з сином на початку весни, були пов'язані з тим, що протягом року хлопець з великими труднощами відвідував школу. Восени, намагаючись змінити оточення, жінка організувала перехід сина до іншої школи. На певний час ситуація стабілізувалася, але взимку історія повторюється – підліток (Р.) перестає ходити і до нової школи. Останнім

часом у хлопця дуже поверхневий неспокійний сон, погіршився апетит, не виходить за межі подвір'я власного будинку, не хоче ні з ким спілкуватися, крім мами. Цілими днями проводить час дома, доглядаючи за тваринами (хом'як, 2 коти, 3 собаки).

Підліток – єдина дитина неповноцінної родини. Батьки розлучилися у зв'язку зі зловживанням алкоголем батька коли хлопчику було біля 9-ти років. Зі слів матері, ексчоловік продовжує пиячити і зараз, періодично з'являючись у їхньому з сином житті з загрозами «відмовитись від сина» (в плані перестати матеріально підтримувати).

З тих же материнських коментарів: хлопець завжди був дуже прив'язаний до матері і коли пішов у 1-й клас, адаптація сина відбувалася непросто, був дуже навіюваний, ранимий. У тривожному маминому «торохкотінні» зі смакуванням та акцентуванням негативів чується відчай – «рятуйте дитину в якій весь смисл мого життя». Сама «дитина» – 14-річний юнак досить розвинутий фізично – сидить з опущеною головою, періодично зітхає, на уточнення «Що так важко?» пояснює, що відчуває важкість у грудях, інших ділянках тіла. При спробі оцінити інтелектуальний потенціал та продуктивність проявляє тривожність при виконанні найпростіших завдань губиться, червоніє, лякається.

Враховуючи анамнез, хлопчині призначено медикаментозну терапію та, за згодою мами і сина, розпочато психотерапію.

На початку терапії, розширюючи зону контакту та розвиваючи стратегію пошуку ресурсів разом з їх власником, працювали з відповідними вправами (директивна терапія). Несподівано енергійно (згадаймо попередні скарги про відгородження від світу і не комфортність комунікації з людською часткою живої природи) підліток включається у діалог, демонструє, з одного боку, достатнє знання і розуміння своїх позитивних рис., з другого боку, значний рівень тривоги і таку нетипову для 14-ти років потребу підлаштування, догоджання дорослому, який поряд.

Продовжуючи ресурсне підкріплення, працювали в контексті вправи на активну візуалізацію («Подорож у дитинство»). Після пропозиції відобразити результати «подорожі» в малюнках (при попередньому активному пошуку талантів Р. у спілкуванні з мамою було встановлено, що син дуже любить малювати) хлопець тривало шукав саме простий олівець, навіть не намагаючись звернутися по допомогу. В подальшому виявилось, що Р. малює фундаментально, напрочуд скрупульозно, і, слава богу, має потребу викласти свої тривоги та переживання у малюнках. У зв'язку з закінченням сетінгу, домовились про завершення малюнків вдома. На наступну терапію хлопець з'явився з 3-ма чудовими ретельно вималюваними малюнками, достатньо яскравими, в теплих кольорах. Перший малюнок був названий «Літо» – на зелених полях одинока яблуня, добре промальоване Сонце (нагадуємо, що в арт-терапії Сонце символізує фігуру батька). На прохання розповісти, що бачить на малюнку, прозвучало: себе 12-річного, маму, велику групу людей, друзів, сусідів. Стимулюючи підлітка прислухатися до своїх почуттів, було запропоновано назвати малюнки. Прозвучало – «берегти природу». Згадується, що «вустаи хай не малюка, але дитини глаголить істина», стає зрозуміло як непросто і некомфортно ранимій природі 14-річного підлітка. Як бракувало і бракує йому батьківської підтримки та захисту в буремному, жорсткому і жорстокому сьогоденні. Другий малюнок за мотивами «Подорожі у дитинство» – зелені лани, на яких поряд пасуться кобила з коником, на передньому плані

річки, за горизонтом – захід сонця, навіть двох! (зображені у різних частинах малюнку). Коментар хлопця – це про мене 10-річного. І, нарешті 3-й пейзаж, на якому Р. 12–13 років, осінь, у полі одинокі дерева з листям, що опадає, хмари, дощ. І нехай небагато коментує хлопчина ці свої творіння, стає зрозумілим, яким «багатомовним» було в його житті малювання, яким ресурсним спілкування з природою та тваринами, і якою, на жаль, напруженою та болючою залишалася міжлюдська комунікація (бракувало зображень людей).

Наступна зустріч відбулася через 2 тижні (хворів, а можливо терапевтична динаміка). Для «розігріву» було використано техніку «незакінчені речення». Отож «мій найяскравіший спогад життя ... перший похід до зоопарку в 8–9 років» (екскурсія була від школи, але у спогадах підлітка звучали тільки тварини). «Найщасливіший час» ... коли купили хом'яка півроку тому». «Я би хотів позбутися страху ... колись був страх – у 6 років покусав пес, зараз вже не боюсь» (згадаймо, що хлопець останніх кілька місяців не виходив за межі власного будинку). «Моє найнеприємніше (прочитав «найприємніше») дитяче переживання ... нічого не згадується». Коли намагаємося підштовхнути спогади, звучить «люди ...» без продовження. І знову думалося про тонку натуру хлопчини і про такий дефіцит «броні», чоловічого духу для виживання у людському товаристві.

Отож, про це товариство, про його структуру і бачення очима героя.

Дуже демонстративною виявилася вправа «Моє коло спілкування». Несподіваним було почути про те, що є друзі, і навіть декілька, у школі і ті які мешкають по сусідству. Цікаво, що «знайомлячи» з ними, Р. щоразу починав опис друга з того, що «має брата». І черговий раз віяло почуттям самотності хлопця, і, як відчувалося, особливою гостротою потреби саме у чоловічому товаристві. Про це свідчить і те, що значимі дорослі поза школою були представлені мамою, тіткою та сусідкою (як пізніше виявиться, з подачі мами, сам підліток не наважився підняти цієї теми, сусідка була просто монстром і хлопець був постійним свідком нежартівливих баталій двох жінок). В секторі «дорослі у школі», обнадійливо було побачити хоча б три вчительські фігури (зрозуміло жіночі), які підліток ризикнув винести на обговорення, і які були для нього в якійсь мірі гармонійні (тому і згадав про них), без ідеалізації та з достатньо зрілою критичністю, яка могла проявлятися (при підтримці психотерапевта і певному надиханні на це) лише стосовно чужих, ровесників чи дорослих. При обговоренні значимих дорослих у родині (на той момент це були лише мама і тітка) хлопцеві було важко прийняти їхню «не ідеальність», та рівноправний вклад у розвиток стосунків. Відчувалося, що ці «ідоли», в першу чергу мама, розміщені Р. на стійких, непорушних п'єдесталах, і для низведення цих «монументів» на грішну землю до гурту простих смертних хлопцеві потрібен час і певні зусилля. В цілому ж було неочікувано побачити достатньо багатий соціальний атом у хлопця, котрий протягом останнього часу віддавав перевагу усамітненню та ізоляції.

При дослідженні чуттєвої сфери можна було спостерігати достатньо активне включення в процес, поживавлення, в порівнянні з попередніми сесіями, при виконанні вправи з невербальним зображенням почуття (коментар Р. – «як у передачі «Зроби мені смішно»). Не вдалося, правда, «показати» насолоду. Напевно на цьому етапі це почуття було для підлітка далеким від реальності і навіть експериментувати з ним не хотілося. Це спонукало до обговорення потреби руху, змін, долання страхів, дозволу на помилки з їх

неоціненним ресурсом для розвитку, для компетенцій. Не обійшли увагою ми і теми гніву як центрального серед неприємних і рідко в яких родинях «зрозумілих» та «дозволених» почуттів. Р. не був у цьому плані винятком, і злість була для нього татуйованим почуттям.

Про наступну зустріч було попередньо домовлено, але мама все рівно додатково уточнювала час по телефону. В зв'язку з тим, що почала проявлятися позитивна динаміка мама вирішила, що зустрічі з лікарем можуть бути припинені. Зміни стосувалися того, що Р. почав сміливіше та ширше комунікувати, але поки що тільки стосовно активності в дорозі з району до Львова на терапію. Після роз'яснення важливості підтримки змін терапія була продовжена. На наступній зустрічі внаслідок виконання завдання «Малюнок сім'ї тварин» з'явилася гусяча зграйка, де на першому місці (найбільш значуща фігура) і найкрупнішою зображена мама – гуска, за мамою, мало не під хвостом, тулиться дрібненьке, в розмір лап гуски, гусятко (нагадаймо, йшлося про 14-річного підлітка і його відчуття себе), позаду родини, на вагомій дистанції, ...гусак! Хлопець малював тривожно, простим олівцем, багато стираючи. Отож, не можна було не скористатися його «подачею» та не звернутись до теми батька. Відчувалося, що на цьому етапі у хлопця ще нема ні енергії, ні слів, які би передали всі ті болі, образи, сумніви та непорозуміння, які переповнювали його стосовно такої значущої чоловічої фігури, яким є для кожної дитини, а тим паче, для синів їхній Батько. І психотерапевт жінка спробувала сама делікатно вербалізувати цю різнобарвну гамму почуттів підлітка, підтвердити право на життя цих емоцій та акцентувати на необхідності їхнього відреагування. Крім того, була спроба пояснити дисгармонію та страждання чоловіка, які призводять його до компромісу з алкоголем, пояснити, яким антиресурсним, деструктивним є цей альянс, і як непросто з цим співіснувати родині, і, в першу чергу, дітям. Те як «вбирав» ці роздуми вголос підліток, вказувало на їхню актуальність та значущість. А психотерапевту пригадалося, що у батька Р. почали руйнуватися стосунки зі сім'єю,

коли синові було 6–9 років. Як згадувалося вище, це саме той період, коли пріоритети ідентифікації зміщуються від матері до батька. І тоді зрозуміло, як кризово відбувався цей період для хлопчини, а, точніше, він не мав шансу відбутися. Враховуючи тривалий міцний симбіоз Р. з матір'ю, ймовірну інфантильність та неспроможність у реалізації власної чоловічої програми його батька, можна зрозуміти витоки дисгармонії зі світом, зневіра у себе самого хлопця «Будь-який соgrus чоловічий чи жіночий, є материнський. І необхідна структуруюча вісь, батьківський фалос, хребет, батько, який може безлад «зібрати у хребет» і все впорядкувати: інтерналізований батько є стержнем кожної людини, у фізіологічному та психологічному сенсі» [3].

Відчуваючи табуованість для Р., а тому малодоступність до опрацювання теми «страхів» (адже треба утримувати реноме підлітка перед жінкою-терапевтом), було обрано відповідну вправу на візуалізацію «Господар страхів». При обговоренні малюнку, який з'явився в процесі роботи, піднялося кілька тем з відповідною хронологією: 5-річний Р., покусаний собакою і коментар до цього «я собак зовсім не боюся». Потім зовсім недавня тема з реалій перебування в школі, коли директор школи «тероризував» підлітка сніданками, які останньому на цей період «не йшли». Реакція головного педагога школи, одного з небагатьох Мужчин в житті Р. не забарилася – на лінійці, перед усією школою було обговорено «зловмисника». «Тоді я дуже налякався, підкосилися ноги, я мало не впав».

Шкода, що цьому заляканому, зацькованому в своїх митарствах та пошуках хлопчику у тілі 14-річного підлітка черговий раз не пощастило у Зустрічі з Мужчиною. І якими би доречними для нього були б вчасно почуті настанови:

«Сину, дозволь сказати тобі важливе: ніколи ні від чого не тікай. Запевняю тебе, що те, від чого завжди тікаєш, одного дня повернеться, озброєне, друже мій, до зубів! Повернеться, а ти не будеш вже знати, як від цього втекти. Повернеться в такій формі, проти якої не зможеш захиститися» [11].

І нехай цей тотальний дефіцит Батька для пацієнта - підлітка жінці-терапевту не під силу компенсувати, динаміка терапії надихала. На заключних етапах цієї нетривалої 6-сесійної фокус-терапії поряд з поступовою емоційною стабілізацією, зниженням рівня тривоги та деяким емоційним підйомом у терапевта з'явилося відчуття «народження мужчини» з хлопчика. Це проявлялося у збільшенні впевненості у собі (нехай на 1 бал, від 5-ти на початку до 6-ти, за 10-ти бальною шкалою самооцінки, але цей бал вагомо відчувався у взаємодії), у досить швидкому, органічному завершенні незакінченого речення «Краще за все бути мужчиною, бо...ти сильніший, спритніший» (і терапевт не могла не зреагувати наздогін: «Я тебе таким і сприймаю» – у відповідь – ніяковіння підлітка). За результатами запропонованого «Аутоанонімного опитувальника», в який входить достатньо багато ґрунтовних недитячих запитань, отримана кількість балів відповідала «впевненій» зрілості, що не могло не викликати радість в обох учасників терапевтичного процесу. Останнім підтвердженням того, що за цей період відбулося щось важливе і значиме на дорозі змужніння, стало виконання вправи «Чарівний магазин». На пропозицію «придбати» в цій крамниці щось нематеріальне, чого зараз бракує в обмін на те, чим володіє, підростаючий мужчина (і на цьому етапі це відчувалося саме так) впевнено і рішуче відреагував – «В мене все є, всього достатньо».

Не будемо ідеалізувати ситуацію. Зрозуміло, що частково це була бравада змужнілого підлітка перед жінкою. І той внутрішній стержень Р., що почав укріплятися в процесі терапії, був ще дуже тендітний і ранимий. І тут би підтримати це молоде деревце мужніння комусь з достойних мужчин родини, школи, якихось секцій, на чому було акцентовано мамі. Але материнська фігура в цій сімейній драмі була, нажаль далекою від ресурсної. В процесі терапії неодноразово наголошувалося на важливості «анти симбіотичного» спілкування, на поступовому «відпусканні» сина, на підтримці його впевненості та віри у себе. Мамі давалася відповідна література, пропонувалася сімейна чи інша терапія (на що вона, зрозуміло, не погоджувалася і не була в цьому оригінальною – це типово для більшості батьків). І, відповідно, мамина динаміка була мінімальною. Додаткові ресурси для власного розвитку вона проігнорувала. Можливо тому потім, в катамнезі, стало відомо, що мама «обмежила» контакти сина зі світом, оформила з часом домашню форму навчання та ігнорувала пропозиції психіатрів щодо подальшого лікування юнака. Отже, дефіцит чоловічого начала у цій нездоровій сімейній системі все-таки був значимим. Відповідно, підлітку, на тому етапі, не вдалося відстояти «свою територію» становлення мужчини.

Висновок. Наше життя сконструйоване соціально – ми стаємо тим, ким ми є за допомогою стосунків. Нажаль, в процесі терапевтичної реальності нам не вдалося розширити комунікаційний досвід підлітка в контексті «мужчина – мужчина». Але, враховуючи

важливість тих історій, які циркулюють в сім'ях, ми можемо сподіватись, що в процесі психотерапії відбулися ті зміни, під час яких значимим життєвим подіям хлопця було надано нового значення. Відповідно, підліток дістав шанс стати «реавтором» історії свого життя» (Уайт, Епстон, 1990). Чи вдасться йому скористатися цим шансом, залежить, зрозуміло, не тільки від самого юнака, а багато в чому і від соціуму, головним і значимим елементом якого, нажаль, продовжувала залишатися не зовсім ресурсна мама. Але на етапі завершення психотерапії у терапевта було чітке відчуття, що цей юний мужчина все-таки дістав додатковий потенціал для того, щоб стати автором нової історії свого життя. І йому вірилося ...

Отож, «здорове» дитинство забезпечується взаємодією багатьох різноманітних чинників, які формують почуття любові й захищеності, свободи й можливості будувати власний світ, почуття мрії і досягнення мети. Хотілося б, щоб і надалі якомога більшу кількість дітей (і хлопчиків, і дівчаток) увечері очікували казка та поцілунок перед сном, щоб діти й надалі були впевнені, що їхній тато – найдужчий і завжди захистить їх.

Література

1. Віталій Булига. Найважливіший «третій зайвий», або Чи може самотня мати виховати справжнього чоловіка? // Дзеркало тижня. – 2013. – № 18.
2. Давыдовская Н. А. Динамика формирования родительских образов и ее значение в становлении личности [Электронный ресурс] / Н. А. Давыдовская. – Режим доступа : sno.grsu.by
3. Джон Елдредж. Дике серце : таємниця чоловічої душі / Джон Елдредж. – Львів : Свічадо, 2009. – 232 с.
4. Жан Ледлофф. Как вырастить ребенка счастливым. Принцип преемственности / Жан Ледлофф. – М., 2010. – С. 42.
5. Кігічак-Борщевська Анжела. Підлітки: кризова «міграція» з дитинства та «війни» з соціумом / Кігічак-Борщевська Анжела // Дитяча та юнацька психотерапія: теорія і практика в сучасних наукових дослідженнях / за ред. Г. В. Католик. – Львів : Астролябія, 2012. – 312 с.
6. Клаус Гарбер. Наративна робота в системному контексті / Клаус Гарбер // Системний погляд. – 2010. – № 1–2. – С. 43–46.
7. Людмила Гребінь. Деякі аспекти психодинамічної діагностики актуального рівня функціонування структури особистості / Людмила Гребінь // Форум психіатрії та психотерапії. – 2012. – Т. 7. – С. 41–60.
8. Освальдо Полі. Серце батька. Що потрібно знати кожному батькові / Освальдо Полі. – Львів : Свічадо, 2010. – С. 28.
9. Степанова Е. Г. Формирование личности ребенка без воспитательного потенциала отца [Электронный ресурс] / Е. Г. Степанова. – Режим доступа : sno.grsu.by
10. Gross L. (2006) Evolution of Neonatal Imitation. PLoS Biol 4(9): e311. doi:10.1371/journal.pbio.
11. Lotar Schon. Synowie i ojcowie teknotaza nieobecny ojcem. – Gdansk, 2003. – С. 23.

Literatura

1. Vitalij Buliga. Najvazhlivishij «tretij zavvij», abo Chi mozhe samotnja mati vihovati spravzhn'ogo cholovika? / Vitalij Buliga // Dzerkalo tizhnja. – 2013. – № 18.
2. Davydovskaja N. A. Dinamika formirovanija roditel'skih obrazov i ee znachenie v stanovlenii lichnosti / N. A. Davydovskaja. – sno.grsu.by
3. Dzhon Eldredzh. Dike serce : taemnicja cholovichoï dushi / Dzhon Eldredzh. – L'viv : Svichado, 2009. – 232 s.
4. Zhan Ledloff. Kak vyrastit' rebenka schastlivym. Princip preemstvennosti / Zhan Ledloff. – M., 2010. – S. 42.
5. Kigichak – Borshhevs'ka Anzhela Pidlitki: krizova «migracija» z ditinstva ta «vijni» z sociumom // Ditjacha ta junac'ka psihoterapija: teorija i praktika v suchasni naukovih doslidzhennjah / Za red. G. V. Katolik. – L'viv : Astroljabija, 2012. – 312 s.
6. Klaus Garber. Narativna robota v sistemnomu konteksti / Klaus Garber // Sistemnij pogljad. – 2010. – № 1–2. – S. 43–46.
7. Ljudmila Grebin'. Dejaki aspekti psihodinamichnoï diagnostiki aktual'nogo rivnja funkcionuvannja strukturi osobistosti // Forum psihiatriï ta psihoterapiï. – 2012. – T. 7. – S. 41–60.
8. Osva'do Poli. Serce bat'ka. Shho potribno znati kozhnomu bat'kovi / Osva'do Poli. – L'viv : Svichado, 2010. – S. 28.
9. Stepanova E. G. Formirovanie lichnosti rebenka bez vospitatel'nogo potenciala otca / E. G. Stepanova. – sno.grsu.by
10. Gross L (2006) Evolution of Neonatal Imitation. PLoS Biol 4(9): e311. doi:10.1371/journal.pbio.
11. Lotar Schon. Synowie i ojcovie teknotaza nieobecnym ojcem / Lotar Schon. – Gdansk, 2003. – S. 23.